

akarná azt tartani társulata részére — a leiratási költségen kívül csupán szerzői jogom fentartása végett, 10 pfrtot kívánok tőlük.

Valljon ismeri-e Kegyed *Zács Klára* című szomorujátékomat, melyet jelenleg azon ürügy alatt, hogy a mostani körülmények közt nem adható, az ármány leszorított színpadunkról.¹ E mű több vidéki társulatnak birtokában van s némi csekély kihagyások- s módosításokkal most is adható. Ugy vagyok meggyőződve, hogy Zách Klára szerepét, melyet azelőtt Lendvayné nagy hatással adott, — jelenleg szebben és jobban senki nem tudná játszani mint Kegyed.

Mindezek iránt személyesen is lehetne értekeznünk, ha t. i. szives volna Kegyed nekem megüzenni, hogy a délutánnak melyik órájában nem volnék alkalmatlan látogató.

Legőszintébb tisztelettel

Vahot Imre
a Napkelet szerkesztője.
(Országut, 5-ik sz. a.)

(M. Nemz. Múzeum kéziratára 1906/26.)

Közli: VÉRTESY JENŐ.

BAJZA JÓZSEF CSALÁDI LEVELEI.

(Második és befejező közlemény.)

XVIII.

Kedves Juliskám,

Én kedden szerencsésen megérkeztem. Itthon egy meghívót találtam egy ebédre a nagy casinóba, hol a pestmegyei új tisztviselőség beavatási lakomát adott. A meghívó azonban 10-re délre szólt, melly napon én estve érkeztem meg s így nem mehettem el, ha akartam volna is. Csodáltam egyébiránt, hogy a megyei tisztviselőség engem meghív, holott feje, a két alispány nem barátom s a tisztújításban is semmi részt nem vettem.¹ Orosziból is várt egy levél Tónitól, ki azt jelentette, hogy 10-én Pesten lesz. Azonban csak 11-én estve érkezett meg s engem, mivel már ekkor nem vártam, nem találván itthon, fogadóba szállott és csak csötörtökön reggel 8 óra felé jött el, ma reggel pedig már visszautazott. Nagyon sajnálta, hogy sem téged, sem a gyermekeket nem láthatott. Zsófi néni ruhaneműek vásárlására kért meg, de mivel itthon nem voltál, az egészségből semmi sem lehetett. Tóni az Ebeczkynél volt pénzt egészen meghozta, de az árendát nem, mert még mind eddig nem tudta eladni búzáját, borát. Én örültem az elsőnek is, hogy belőle Csapónét az ezüstért kielégíthetjük és talán a budai typographiát is s kitisztálhatok a kellemetlen adósságokból.

¹ E rémdrámát először 1846-ban adták, utoljára 1847-ben »Zács nemzetiség« czímmel. Mindössze öt előadást ért meg.

Nekem egyébiránt semmi bajom, csak óhajtanám hogy rólatok hasonlót tudhatnék s kivált a szegény Jenőről, kinek javulása a te bajaidat is enyhítené. Lenke talán már meg is szabadult a köhögéstől. Azt a boldogtalan Zsuzsit, ha csak rekedt különben pedig dolgozhatik, jobb volna lehoznod, itt talán valami allopatha orvos hamarább segítene rajta, mint ott. Különben úgy tégy, a mint jobbnak látod. Ha valamit segíthetsz magadon, egy-két forintra ne tekints. Mikor baj van, akkor nem lehet takarékoskodni Különben légy vig, ne aggódjál rajtam legkevésbé, mert nekem nincs bajom, kivált úgy nincs, ha tudom, hogy te is jó kedvű vagy. Egyébiránt tudósíts engem mindenről. Ha bajod volna és szükséged rám, én azonnal felmennék hozzád a gőzhajón. Ez utazás egy embernek nem is drága. Én most lejövet 2 ft. 30 kr. pengőt fizettem.

Isten veletek, csókollak gyermekeiddel együtt. Édes anyádat, Gáspárnét testvéreiddel együtt tisztелеm, csókolom. Hű férjed

Pest, június 13. 1845.

B. J.

(Sárközy itt van; találkoztam vele az utcán; hozzám akart jönni, de nem tudta lakásomat.)

XIX.

Kedves Juliskám,

Nekem ugyan jelenleg nincs mit írnom, de mivel leveledet épen ez órában (10 órákor) kaptam, s belőle azt értem, hogy még nem vettél tőlem levelet, tudósítlak, hogy én pénteken (jun. 13.) adtam postára levelet, mellyben megírtam, hogy semmi bajom sincs.

Igen örülök a gyermekek felől jó hirt hallani. A levegő talán mégis fog nekik használni. Hasznos volna egy pár hétig még elmaradnotok, de rád nézve nem bátorságos, mert nem tudod melly órában érhet a szülés.¹⁾ Én egészen rád bízom; mikor akarsz, akkor jőj, csak-hogy megírd bizonyosan a napot, mellyen jöni fogsz.

A mult pénteken Laczi is adott fel levelet a postára. Panaszkodik, hogy neki semmit sem irnak.

Csapóékról semmit sem tudok. Lórit megkértem, hogy ha bejönnek, adja tudtomra. Szeretném a 70 forintot nekik kifizetni. Az ezüst órát csak akkor fizetem, ha te is megjössz, mert még számolástok van együtt. Vörösmarty Bicskére ment Stulerral és Tóth Lőrinczczel. Náluk a gyermekek betegek.

Vigyázz egészségedre s ne aggódjál. Isten veled édes Juliskám és gyermekeiddel!!!

Pest, jún 16. 1845.

Címzés:

Tekintetes Bajza Józsefné szül. Csajághy Julia asszonynak
Uj-Szöny felé

Rév-Komárom
Csepen.

¹⁾ A két alispán: Szentkirályi Mór és Nyáry Pál.

²⁾ Bajzáék legkisebb gyermeke: Irén 1845 júl. 7-én született, de csakhamar elhalt.

XX.

Édes Julcsám,

Röviden értesítlek, hogy semmi bajom: csupán miattad aggódok, hogy megbetegszel, mert betegen útnak indulni nem volt okosság. Vasárnap mindjárt irhattál volna nekem, nincs-e bajod?

Kossuthot háromszor kerestem mióta elmentél s egyszer sem szólhattam vele. Vagy gyűlése van, vagy beteg. Ma ismét kéret, hogy látogassam meg.

Orosziból levelet kaptam. Tóni megküldte a pénzt s kérdezi nála hagyom-e birtokomat? Irja, hogy zselléreim kiköltöztek házaikból, mert nem akarnak dolgozni. Ez talán még nem nagy baj.

Reményilem édes anyádat jobban találtad s ti is mind hárman jól vagytok, ámbár miattad, mint mondám, aggódok. Mikor jöttök haza? Kérlek vedd rá anyádat is, hogy lejöjjen.

Vörösmarty csak szombaton fog menni. Tegnap legalább úgy mondta.

Kérlek, ha jöhetsz, ne maradj el sokáig. Én nem szeretek magamban lenni nélkületek.

Az ég áldása legyen rajtad édes Julcsám! Csókollak a gyermekekkel együtt.

Pest, május 16. 1848.

Hű férjed.

XXI.

Édes Julcsám,

Ma vártam tőled levelet egész 12-ed fél óráig s mivel nem jött irok, néhány sort.

Leveledet megkaptam s örültem, hogy legalább rosszabbul nem vagy: ha igazat irsz. Ha lehet jőj, de ha édes anyád folyvást rosszúl volna s nem jöhetnél, legalább tudósíts.

Vörösmartyról újra irok. Isten veled. Csókollak édes nőm, a gyermekekkel együtt; a többi rokonokat hasonlóképen.

Pest, május 18. 1848.

Férjed.

(Igen sietve irok.)

Kossuththal meg van minden egyesség.

XXII.

Édes Julcsám,

Én tegnap estve vártalak. A cselédeket a hajóhoz küldtem s a helyett, hogy jőnél, leveledet kapom, mely bajt s ismét betegséget jelent. Az a szerencsétlen szegény gyermek! az csak nem bír kigázolni a betegségekéből. Ő bizonyosan ismét sokat evett; valaki tudtod nélkül tömte meg. Mert sokan azzal mutatják szeretetüket a gyermek iránt, ha

zabálásig etetik. Ebben a gyermekben pedig nagy hajlandóság van az evésre.

Ma reggel megjött másik leveled is, mely megnyugtatóbb! Hála istennek, talán nem lesz baja annak a gyermeknek. Ápolásában tudom nincs hiánya, mert hiszen vele vagy, te, ki az anyai szeretetnek példánya lehetnél.

Ne búsulj kedves Julcsám azon, hogy nekem aggodalmat okoztál, annak te oka nem vagy. Fiadat egészségesen vitted el. A sors úgy akarta, hogy megbetegedjék, te arról nem tehetsz. Én csak azt mondtam könnyelműségnek, hogy magad beteg lévén útnak indultál. S most már magad felől semmit sem irsz, pedig tudod, hogy a te hogyléted nekem legfőbb. Anyádról sem írtál.

Ma vett leveled után nyugottabb vagyok. Írj minél többször. Nincs-e valami szükséged? Van-e pénzed? Küldjek-e és hogyan?

Nekem magamnak nincs bajom. A zűrzavar ismét nagy Pesten. Bécsből elűzték Ferdinándot és most itt azon aggódunk, mért nem jött Pestre, mert ha más nép karjaiba veti magát, kárt tehet nekünk magyaroknak.

A ministerek felszólították a nemzetet, hogy álljanak be önkényes seregekbe s adják be drágaságaikat, ékszereiket zálogul és kölcsön. Nem tudom mi lesz a világból. A bankjegyeket ismét nem váltják. Én Horváthnéval váltogattatom el a mim van.

Isten veled édes jó nőm. Csókold meg beteg fiadat helyettem és Lenkét, kiről semmit sem irsz, hogyan viseli magát?

A rokonokat szívesen üdvözlöm

Pest, május 21. 1848

Hú férjed

(A cselédeknek nem parancsolsz-e valamit?)

XXIII.

Édes, kedves, jó nőm,

Mi nagy csapások érnek bennünket! mi nagyok téged, különösen szegény jó lélek! Ime elvesztendő vagyunk a gyermeket, kifől mindkettőnek azon reménye volt, hogy elmebeli tehetségeire nézve sem fog hátra maradni, becsületesség tekintetében pedig ki fog tűnni kortársai között. Mert én nem hiszem, hogy e gyenge, gyakran betegeskedő gyermek az ideglázt megbirja. Azért el is vagyok készülve a legrosszabb hír hallására. Mondhatlanul sajnálom e gyermeket, de még inkább téged, szegény anyát, mert a te lelki fájdalmaid bizonyosan felülmúlják az ő testi szenvedéseit.

De ki tehet róla? Ember nem képes e villámot fejünk felől elhárítani. Eget, földet hiába ostromolsz, az elveszendőt nem mentheted meg, azért légy erős és készülj el reá a mi történni fog.

Multkori leveled már némi vigasztalást hozott. Azt hittem, hogy a szegény Jenő betegsége csak kis hideglelés, mely el fog múlni, de tegnapi leveled egészen levert. Mennyivel jobb volna most Pesten len-

netek! Hogyan győztök oly messziről orvost hordatni? S ki tudja micsoda falusi kuruzslók azok a ti orvosaitok! De hiába ezeknek már így kellett történni. Sorsát ember ki nem kerülheti.

Lelkemben a legnagyobb zűrzavar van; egyfelől a színházi dolgokat készülök resignálni, másfelől Kossuth lapja rendezése foglal el, és ezen kívül a színházi mindennapi bajok s végre hogy a pohár csordultig legyen keservvel, leveleid jönek s hozzák a gyászhirot. Csak képes volnék, fölmennék hozzátok. De mit is segíték, ha felmegyek is?

Az ég vigasztaljon szegény, sokat szenvedő nő, én nem tudlak vigasztalni. Minden szó oly üresnek, izetlennek látszik előttem, mit vigasztalásodra mondani tudnék.

Írj, édes kedves Julcsám és írd valót, én el vagyok készülve mindenre. Isten legyen irgalmas velünk. Minden változásban

Pest, május 23. 1848.

Hű férjed.

(Zsuzsi is két nap óta fekvő beteg.)

XXIV.

Édes Julcsám,

Tegnap írt igen örvedetes leveledre sietve csak azt írom, hogy egy pár nappal maradj tovább, míg az a kis gyermek megerősödik és akkor hozd őt. De kérek, ird meg, mikor jössz, hogy a gőzhajónál várhasson valaki, mert későn érkeztek meg. Lóri is 10 órakor éjszaka jött.

Szegény anyádat szivemből sajnálom. Isten áldjon meg hű férjed.
Pest, május 26. 1848.

B.

Címzés:

Bajza Józsefné, született Csajági Julia asszonynak
Új-Szőny felé

Csepen.

XXV.

1849. febr. 19.

Édes kedves Julcsám! Szerencsésen eljöttem Pásztóra. Plathyiékhöz¹ szállottam, mert Hrabovszky nincs itthon. Itt a legnagyobb békeség van, csakhogy itt is félnek. Plathyék és Kaszab igen szívesek. Még nem szólhattam velek dolgaink felől, de még ma végzek és azután tudósítlak, talán a Mátrán keresztül. Ügyekszem neked itt helyet csinálni ha lehet. Tegnap este azon hír jött ide, hogy Gyöngyösről minden katona eltakarodott. Légy nyugott kedves Julcsám. Engem semmi sem aggaszt csak te. Vajha téged tudnálak nyugottnak! Mihelyt lehet, tudósítlak. Engem ne félts. Ha baj lesz, egy pillantat alatt a Mátrába lehetek. Csókollak édes kedves nőm és a gyermekeket is.

Címzés:

Csajághy Julia asszonynak.

¹ Sic!

XXVI.

Pásztó, febr. 21.

Édes kedves Julcsám, ismét tudósítlak, hogy megnyugtassalak. Tegnap előtt este híre volt, hogy 3 ezer ellenség ide jön Terenyéről és én felmentem a Hutába, a bányákhoz egy órányira és ott ebédeltem. Délután utánam jöttek Plathyék, hogy menjek vissza, mert az ellenség nem erre jön. Tehát ismét itt vagyok Pásztón; semmi bajom sincs, csakhogy te nem vagy velem és nem tudom, nem szenved-e egészséged a sok aggodalomban. Kedves édes Julcsám, mi lesz te belőled, ha hozzá nem szokol ez állapothoz, melyet a sors ránk mért?

Itt Pásztón nem lehet kapni szállást. Plathyék hínak téged is, kivált az asszonyok. Azt meg is tehetjük, hogy 3—4 napra eljőjj, de sok időre nekik is neked is nem volna kellemes, azt gondolom.

Frater Pali ma itt volt. Jó híreket mondott, hogy az ellenség mindenfelől visszavonul Pest felé, és a mieink üldözik. Szemere Bertalan-tól egy proclamatiót láttam, abból tudom hogy Iglónál nagyon megverték Schlicket. Ő maga nehéz sebben vitetett Pestre, az az Schlick vitetett. Kápolna körül is volt egy kis csata, ott is győztünk. Kassa tájékán már nincs ellenség.

Kérek, írd és tudósíts, hogyan vagytok? hol vagy Orosziban-e vagy a bányában? Lizit minden esetre expediáld.

Ha e tájékról és Gyöngyösről az ellenség tisztul, elmegyek érted és ide hozlak néhány napra. Ha nem, akkor kérek menj a bányába, ott jobb dolgod lesz mint Orosziban.

Isten áldjon meg édes, kedves nőm. Csókollak ezerszer és a gyermekeket.

Címzés:

Csajághy Julia asszonynak.

XXVII.

Kedves barátném, Csécsén vagyok Fráter Paliéknál, hol nem várt szívességre találtam. Az asszony, kit te is ismersz, nagyon szívesen hí. Kérek, pakolj fel mindent mire szükséged van egész kofferrel, hozz nekem is egy pár téli csizmát a fekete nadrágot és frakkomat és jőj vagy egyenesen ide, vagy Pásztóra Plathyékhoz, honnan ide küldenek. Sehöl jobb helyed nem lesz mint itt, s velem léssz. A..... a¹ director elkísér, ha félsz, akár Pata felé, akár a Mátrán át. Bajod neked nem történhetik. Isten veled csókollak édes kedvesem

hű barátod.

Ágyneműt ne hozz.²

Címzés:

Csajági Julia asszonynak

Orosziban.

¹ Egy olvashatatlan betű.

² E levél valószínűleg pár nappal az előbbi kettő után kelt.

XXVIII.

Édes Juliskám,

A sok munka ismét rám nehezédvén, csak annyit akarok röviden írni, hogy semi bajom sincs s óhajtvá várok tőled néhány sort, remélve hogy benne szerencsés megérkezésetek felől értesítesz.

Perczel Móricz hallom itt van, de még nem találkoztam vele. Mondják, hogy a hadvezérségről lemondott. Híre van, de nem tudom igaz-e, hogy Tóth Ágoston Jellachich seregeit rettentően megverte, 21 ágyújokat elvette s maga Jellachich alig menekülhetett meg.

A színházat ügyekszem nyakamról lerázni. Szemere engem be akar hálózni s minék öljem el magamat végkép s örökre? Mindenkép azon leszek, hogy Erdélyi maradjon igazgató.

Csókollak, édes jó nőm és a gyermekeket; édes anyádat szívesen üdvezlem és az egész rokonságot.

Pest, jun. 24. 1849.

Bajza Józsefné szül. Csajághy Julia asszonynak.

Új-Szöny felé

Csepen.

XXIX.

Édes Juliskám,

Ha szombaton akartok jőni, nem tudom, még megkapód-e levelemet: azonban mindenesetre megírom.

Tegnap szólottam Kossúththal. F. B. iránt semmi reményt nem adott; azt mondotta, hogy általános ellenszenv van ellene. Az én dolgaim még csak úgy vannak mint voltak. Sz. a színházhoz erőt, de én nem fogadom el. Ma írok neki, hogy hagyja ott E...lyit, kinek kedve van hozzá. Azt hiszem végtére ezt kénytelen is lesz elfogadni.

Nekem semmi bajom s örülök hogy nektek sincs, de szegény anyádat sajnálom nagyon.

Dolgaink kissé rosszul kezdenek állni. Erdélyben Brassóig jöttek az oroszok, Gallicia¹ felől Eperjesig. Azonban a mieink sem tétlenek, még eddig nem vesztettünk csatát, s bíznak az avatottabbak, hogy minden jóra fordul. Franciaország újra lángban van, mi ha talán ideiglen rosz is, utóbb nekünk kedvezend.

Isten veled édes kedves jó Juliskám. Csókollak mindnyájatokat. Nem tudom szombaton várhatlak-e a hajónál, mert akkor van a Futár 1. számának szerkesztése. Meleg nap.

Csókolom Szalacsi Rózát is. Légy tanács-adója. Sajnálám ha az olasz szerencsétlenné tenné.

Pest, jun. 27. 1849.

hű férjed,

Címzés:

Bajza-Csajági Julia asszonynak

Új-Szöny felé

Csepen.

¹ Sic!

XXX.

Édes jó nőm,

Az író asztalom mellett levő asztalon, van egy csomó papíros begöngyölgetve, benne a bánya iránti folyamodások, kérek tedd el; el ne tévedjenek.

Még nem tudjuk hová megyünk. Kossuth maga is itt van, még nem ment Kecskemétre. Majd megírjuk, hol leszünk. Ne aggódjál, édes kedves. Semmi bajunk. Csak nektek ne legyen. Csókollak ezerszer Lenkével együtt. Isten áldjon meg minden áldásaival. Hű férjed

Czegléd, jul. 4. 1849.

B.

(Kossuth azt hallom az éjjel Pesten volt.)

Címzés:

Bajza-Csajághi Julia asszonynak

Pesten

Az Almási házban, Egyetem utca 90. szám 1. emelet.

XXXI.

Édes, kedves jó nőm,

Mióta eljöttem tőled négy levelet írtam hozzád. Kettőt Czeglédről, kettőt innen s ez a mostani az ötödik. Tőled csak egyet kaptam s abban sem írod megkaptad-e mind, vagy megkaptál-e csak egyet is közlölök. Ide egész 14-ig megjött a pesti posta, de tőled egy sor sem. Valljon nincs-e bajod, szegény ártatlan nőm? —

Itt az alföldön még eddig teljes biztosságban vagyunk, de nem tudni meddig tart. Debreczenből a muszkák kitakarodtak Tokaj felé a honnan jöttek, mert táborunk egy csapata arra vonult. Bem Erdélyben hatalmasan munkálkodik és fel sem veszi az oroszokat. Csak Görgeiről nem tudunk semmi bizonyosat sem Perczelről sem P.....ről.¹ Vajha tudhatnám, hogy téged nem ért semmi baj.

Czegléden és Kőrösön Csapó Palival találkozánk. Ő kapitány s nemsokára őrnagy lesz, már ajánlva is van az őrnagyságra. Dicsérik, hogy pontos katona és csapatát rendben tartja.

Vásárhelyiné és Stullerné itt vannak, de a napokban Pestre szándékoznak néhány napra. Meglehet, e levelet ők viszik hozzád. Talán általok írhatok is, ha visszajőnek. Mi 19—20-án Szegedre megyünk, mert 21-dikén megnyitják az országgyűlés. Ott maradunk-e aztán, vagy ide visszajövünk, vagy Aradra megyünk nem bizonyos. Szegeden alig lehet megmaradni. Ott hemzseg a sok menekvő. Szállást és étket alig kapni.

Szentesen Tóth sógornak egy rokonára akadunk Dobos nevű ref. prélikátorra. Szíves öreg ember. Hívott szállásra is, de már akkor fogadtunk. Szállásért bútorral 15 pgő frtot fizetünk egy hónapra. Ebédre gyakran el vagyunk híva, rendszeren pedig Horvát országgyűlési követnél

¹ Két olvashatatlan betű.

ebédelünk. Kifogyhatatlan szívességű, jó egyszerű fiatal ember. Fényes Elek is itt van és Erdélyi s néhány ismerős.

Bajom semmi sincs egyébiránt, de miattad sokat aggódom szegény jó nőm, szegény gyermekeim, kiket olly egyedül, olly árván hagyta. Egyedüli vígasztalásom az, hogy te olly ügyes és életre való lény vagy, ki tudsz magadon segíteni s okos a bajokat elhárítani. Szüntelen rátok gondolok, kedves arczvonásaid mindig előttem vannak, bár hallhatnám szavadat s nekem olly édes beszédet hangját. Édes kedves Juliskám ha csak lehet ne menj el Pestről. Falun még rosszabb mint városon. És aztán én ügyekeznem fogok benne, hogy ha itt a dolgok jobbra fordulnak és kilátás lesz valahol állandó megtelepedésre, ide hozzassalak benneteket, hogy többé el ne váljunk egymástól, mert nekem az élet csak veled kedves.

Isten veled kedves jó nőm, kedves gyermekeim. Az ég árássa rátok minden áldásait.

Leveledet csak Szentesre utasítsd illy cím alatt: Kovács Vincze úrnak Szentesen Kis Bálint ref. lelkész és esperes úrnál. Intézkedni fogok, hogy ha tovább megyünk is megkaphassam.

Lórit csókolom.

Szentes, jul. 17. 1849.

(Ha még is elmennél Pestről, tégy rendelést, hogy leveletem megkaphasd.)

XXXII.

Édes jó nőm,

Én neked több levelet írtam, részint postán, részint alkalom által; nem tudom, ha kezdedbe jutottak-e? Vajha legalább jelen soraimat megkaphatnád, hogy általok aggodalmaid kissé enyhülnének. Minden perczen rajtatok van gondolatom. Látom lélekben bűtől elkomolyodott arcodat, arcodat a nekem első látás óta olly kedveset, olly szívderítőt. Édes kedves jó Juliskám, mennyit kell neked szenvedned ártatlanul csak azért, hogy a sors hozzám kötött. Mit nem adnék érte, hogy aggodalmaidat megváltsam, ha az lehetséges volna! Távol férjed, távol beteg fiad s magad vész közepett! Milly sors, melly istenség fog neked örömapokat adni ez életben a most kiállt időkért! Vajha velem lehetnél te, ki nekem mindenem, legbecsesebb kincsem vagy ez életben.

Nekem semmi bajom és nincs is a legkisebb ok rajtam aggódnod. Minden bajom a miattatok való gond s aggás, valljon nem ére benneteket valami veszély.

Vásárhelyiné felszándékozik menni Pestre. Tartsd figyelemmel. Véle voltunk egy párszor; legalább megmondja, hogy látott és nincs bajunk. Szentesről valami 7—8 nap előtt mentünk el.

Z-tól, ki veled Pesten beszélt, hallánk, hogy pénz szűkében vagytok. Édes lelkem, ne kíméld a mid van. Nem bánom ha mindenünket eladod is, csak szűkséget ne szenvedj. Annak gondolata, hogy te szűkségben lehetsz, nekem elviselhetetlen gyötirelem volna. Vannak jó embe-

rek is kik kölcsönözni fognak s aztán mint mondom ne kíméld semmit. A te kényelmed, jóléted nekem első dolog.

Légy nyugodt irántam. Engem semmi sem érhet egyéb mint betegség s az tudod nem könnyen fog rajtam, mert rendes, mértékletes életű voltam mindig. Gyakran fürdöm hideg folyó vízben, mi igen jótékony hatású rám nézve.

Csak te vigyázz magadra s egészségedre, melly nekem és gyermekeidre nézve olly becses, olly drága. Vajha láthatnám kedves arcodat, hallhatnám szavadat, vagy mivel ez lehetetlen, egy pár sorodat olvashatnám.

Ha leveled Szentesre utasítod Kis Bálint ref. esperes úrhoz, megkapom, de természetesen csak úgy, ha alkalom viszi, vagy midőn majd a rendes postajárás helyre állott.

Z. látta veled Lenkét is és mondta, hogy egészséges. Szegény gyermekek, szegény nőm!

Az ég minden áldása szálljon rád és gyermekeidre.

Sz. jul. 27. 1849.

Kovács Vincze.

XXXIII.

Kedves húgom,

Csak röviden tudósítlak, hogy egészséges vagyok és ha veletek lehetnék, igen boldognak, végtelenül boldognak érezném magamat, de míg itt dolgaimat el nem végzem, addig nem láthatlak benneteket Légy azonban nyugodt, remélem, hogy nemsokára elvégzem a miért ide jöttem s akkor sietek hozzátok és meglátlak benneteket. Nagyon aggaszt, hogy rólatok semmit sem tudok, valljon egészségesek vagytok-e, és nem ért-e baj? Azonban jól tudom, hogy most végtelen nehéz az írás, mert a posta rendesen nem jár. Valljon gyermekeid hogyan vannak? Vajha tudhatnék rólatok! Az ég áldása legyen felettetek édes, kedves jó húgom.

Sept. 9. 1849.

Szerető testvéred

Balla József.

Címzés:

Csajági Julia asszonynak.

XXXIV.

Édes kedves jó nőm,

Leveled mellyet M. által küldtél, valódi jótétemény volt lelkemnek. Mennyi aggodalmat állottam ki miattad, édes, kedves Juliskám! Hála az égnek, örök hála hogy bajotok nincs s hogy még reményem lehet látni benneteket. Vajha velem volnátok, vajha csak rövid időre láthatnálak benneteket. De ez most még alig lehetséges. Itt legalább senki sem tanácsolja, hogy én menjek hozzátok, vagy te jőj ide, mert az fel fogna tűnni és rejteznem nem lehetne mint most. Itt én egy ideig meg fogom

magam húzni és vigyázok magamra, nem annyira magamért, hanem érteed és gyermekeimért, kik nekem most már a haza megbukása után egyedüli gondjaim vagytok és lesztek. Majd valahol falun megvonjuk magunkat s ha szegényül is élünk, csendben, nem avatkozva ezen hitvány világ és hitvány emberek ügyeibe.

Czeegléden vettem egy leveledet, azóta ez a második, mely a kezemhez jutott. Kővácséknál, hallom, van egy leveled, de még csak e napokban kapom meg. Házi dolgaidról semmit sem írsz. Hogyan éltek? van-e pénzed? Tudom bankóiddal már nem mozdulhatsz. Nekem még 55 pgó ft. huszasom és 50 aranyam van. Az aranyat nem örömet költöm még lehet. Jó volna ha bútorainknak valami magazint fogadnál és abba raknád, hogy házbért ne kelljen fizetned és magatok falura húzódnátok, hogy ne költsetek legalább addig, míg a bankó becse megjön, mert minden ember azt hiszi, hogy annak még lesz becse. Itt már régen senki sem veszi el, de a Zwang nóta sem igen kell.

Kérlek, ne tégy az én ügyemben semmi lépést, mert meglehet az csak ártana nekem. Különbben is nehéz valamit tenni, hogy az ember becsülete ne sérüljön. Légy vigyázó és figyelmes, mik történnek, de többet, ne tégy. Ha körülményesen írsz csak biztos alkalommal írj, nem biztossal nagyon óvatos légy, mert most könnyen félre értenek a legártatlanabb dolgot is.

Semmit nem óhajtanék annyira, mint veled, ha csak rövid időre is, találkoznai, de az felette nehéz és nem is tanácsos. Az út is hosszú (legalább is harmadfél nap) és igen költséges, pedig ha a bankónak nincs becse, akkor neked sincs pénzed. Jozefina férje által írhatz.)¹⁾ Ő tudja hová kell utasítani: N. Károlyban P. Dénes inspectorhoz. K. Vinczét nem ismerem N. Károlyban s a hozzá írt levelet sem kaptam meg.

Bajom semmi sincs; mióta eljöttem még csak fejfájásom sem volt, de, bűm aggodalmam képzelheted milly nagy. Vannak éjszakáim, midőn igen rosszul alszom. Minden gondom ti vagytok s a ti jövendőtiök. Még síromban sem tudnék nyugodni, ha benneteket, kivált téged, nők legjobbika, boldogtalanságban kellene hátra hagynom.

Az ég minden áldásai legyenek rajtatok, kedves egyetlen jó nőm és gyermekeim.

Sept. 19. 1849.

Balla József.

A mi intézkedést téssz házi dolgainkban, t. i. a bútorok iránt, én mindenben megnyugszom. Ha szállást fogadsz, ha t. i. az erszény megbirja, tedd. Én innen nem tudom megítélni a dolgokat, te ott jobban tudhatod.

XXXV.

Kedves jó nőm,

Én a Tiszáig jöttem, hogy veled, ha bár csak egy napra is, találkozhassam. Ha gondold, hogy nem koczkáztatunk semmit úgy jól;

¹⁾ Bártfay László.

Ujszászon megmondják hová és hogyan. Én nem tudom a pesti körülményeket s így nem szólhatok határozottan. Bajom nincs, t. i. testi, csak lelki, de ki van most e nélkül? Végtelenül sajnálom, hogy nem bírom arczképedet. Bár csak lefestettelek volna, bármi áron is.

Kérlek, *ha lehet*, küldd el téli nadrágomat, melyet tavali télen viseltem, de ki kellene tisztítani. Csak egy téli nadrágom van, az is rongyos; városba nem mehetvén nem vehetek ruhát. Téli kaputom is nagyon kellene. Azonban, ha nem küldöd is, megleszek. Hát egy mamszt nem vehetnél?

Sok beszéd és zaj közt írom e kis levelet s így kénytelen vagyok rövid lenni, bár íveket szeretnék hozzád írni. Jövendőnkőről nem vagyok képes valamit mondani, mert most ismét minden borul a pesti és aradi gyászeseemények után.

Hogyan vannak gyermekeim? Szegény gyermekeim és te sajnálatra méltó nő és anya, kit a sors olly súlyosan látogatott.

Isten áldjon meg minden áldásaival benneteket. Hű férjed
Fegyvernek, oct. 21. 1849.

Borsodi József.

Címzés:

Csajági Julia asszonynak.

XXXVI.

Kedves Juliskám,

Mindent megkaptam a mit küldtél. A kaput nem egészen testemhez van szabva, de azért igen jól használható, a csizma jó, csak az a kár, hogy igen magos sarka van. Egyébiránt te erről nem tehetsz, mert nem mondva csináltattad, hanem vettél ollyat, minőt kaptál. Azonban semmi baj; a csizma nagy jótétemény lesz a téli sarakban. Többi küldeményeidet is igen köszönöm. Most már minden szükségességekkel el vagyok látva ügyességed és jószívúséged által és sokáig nem kell semmi.

Sorsomat könnyeben tűröm mióta láttalak és saját ajkaidról hallám, hogy állapotod a lefolyt idők alatt, habár gyászos volt is, nem volt ollyan, minőnek miattad aggódó lelkem képzelődése festette. Ha téged nyugodtnak tudlak, akkor én is nyugodt vagyok és tűröm a sors csapásait. Oh bár veled élhetnék! Veled még tudnék örömekeket élvezni az elveszett, a megsiratott és még sokszor megsiratandó hazában is, nélküled nem kell az élet. Te nekem szükséges, nélkülözhetetlen vagy, mint a levegő. A te szereteted határtalan, tiszta és önzetlen irántam s ez olly jól esik nekem és erőt és remény ad s annyira öntudatomba van vésvé, hogy azt hiszem szereteted nélkül nem tudnék többé megélni. Ismersz engem s tudod, mi ritkán szoktam érzelmeimet kitárni, de midőn nyilatkozom, szavaim igazak, olly igazak, minőnek a te szeretetedet tapasztalom. Kérlek leveleimet ne mutogasd senkinek. Azok csak neked vannak írva. Én nem szeretném érzéseimet mindenki előtt kitárni. Kevés ember van, ki az illyet meg tudja érteni s minek azt másnak tudni, a mi csak neked van mondva?

Kedves nőm! nagyon kérelek, akármilyen baj, kellemetlenség ér, tudasd velem s az ne tartóztasson, hogy értesítésed nekem talán fájhat. Igaz, hogy nekem a te legkisebb bajod is fáj, de mennyivel jobban fájna azt tudnom, hogy gyengédséged titkolja előttem bajaidat.

Lenke mindenütt nagyon tetszik. Az igaz, hogy az a gyermek szépen fejlődik testileg. Bár csak szellemének is megkaphatnánk nevelését a szükségeset. Oktasd őt, kedves, szép szóval és tedd szellemét a magadéhoz hasonlóvá. Úgy vettem észre, hogy most már többet ér neki a szíves intés, mint a korholás. Szegény Jenő, azt még csak nem is taníthatjuk.

Én hónapokig megyek el Tónitól¹ Mocsy tanyájára, s ott egészen ismeretlenné tészem magam. Közömbös dolgokat írhatok postán, Tónihoz utasítva, másokat csak biztos alkalom által. A levelezés nem lehet gyors, de legalább lehetséges és ez nagy öröm ránk nézve.

Az ég minden áldása legyen rajtatok, kedves nőm, kedves gyermekeim.

F k, nov. 2. 1849.

Borsodi József.

(Ferit szívesen köszöntöm)

Címzés:

Csajági Julia asszonynak

Pesten.

XXXVII.

Édes lelkem,

A posta igen távol lévén tőlem, nem tudósíthatlak oly gyakran, mint szeretném, de légy nyugodt, ha bajom volna, bizonyosan kapnál értesítést.

Én Tónitól eljöttem ez előtt két héttel. Nincs semmi bajom; egészséges vagyok. Egy hét múlva itt is elvégzem dolgomat és tovább megyek s ha lehet, az az, ha alkalom lesz, vagy a posta közel, ismét tudósítlak. Légy nyugodt s ha levelet írsz, utasítsd Tónihoz, ő megkapja. Az utolsó posta Török-Szent-Miklós.

Mióta elváltam tőled, semmi különös nem adta elő magát, mit megírnom érdemes volna.

Isten veled, te kedves jó lélek; adjon az ég lelkednek erőt és béketúrést. Csókollak a gyermekekkel együtt. Gondolatom, érzésem mindig veletek van.

Nov. 16. 1849.

Borsodi József.

Címzés:

Kovács Józsefné asszonynak

Pesten.

¹ Orczy Antal.

XXXVIII.

Kedves Julcsám,

Semmi bajom sincs, már kibékülök sorsommal lassanként, mely rám henye életet mért. De rajtatok aggódok s kivált rajtad. Mi bajba és nyomorba döntöttelek szegény ártatlan! Mivel érdemletted ezt a sorstól és tőlem?

Ha tudsz ujságot, írd. Ha semmit nem írsz, annak jeléül veszem, hogy nincs baj és bemegyek talán még ma estve felé. Csókollak ezerszer, kedves nőm és a gyermekeket.¹

Címzés:

Csajági Julia asszonynak.

XXXIX.

Édes Lenkém,

Kis levélkédet vettem 's örültem, hogy te már nekem levelet tudsz írni és legelső is a' mit írsz, annak biznysága, hogy testvéredet szereted, mert annak betegsége felől tudósítasz. Légy jó szívvel, édes kis lányom, tesvéred iránt, ki jó és téged szeret; tiszteld és szeresd anyádat az által, hogy szót fogadj neki és kívánságai szentek legyenek előtted. Anyádnak te sokkal tartozol gyermekem, irántadi gondoskodását és szeretetét soha sem lehet eléggé meghálálnod. Azért légy iránta szíves megelőző és meg ne keserítsd semmivel. Nincs egy, egy¹ nagyobb véték, mint az anyának megkeserítése, kivált olly ritka jó anyának mint a tied. Vedd figyelmedbe kis lányom intésemet, légy jó egészségben és ne feledkezzél el téged szerető

Pest, május 25. 1848.

apádról.

XL.

Kedves anyám,

Haza érkezvén hosszú távollét után, meg nem állhatom, hogy habár csak néhány sorral is ne üdvezeljem kedves anyámat. Hogy itthon vagyok, nagy részben az én kedves Juliskámnak köszönhetem, ki fáradhatatlanul munkálkodott ügyemben s valódi őrangyalom volt. Mit hoz a jövő még nem tudom, de úgy látszik, hogy a dolgok jobbra fognak fordulni, s az eddigi eljárás mind inkább szelídül.

Ha lehetséges, meglátogatjuk kedves anyámat, de még most nem írhatom meg bizonyosan, mikor?

Kis fiamat és a többi rokonokat szívesen köszöntöm s vagyok kedves anyámnak tisztelő veje

Pest, deczemb. 18. 1849.

B. József.

¹ E kelt nélküli levél valószínűleg deczember tizedike tájáról való.¹ Sic.

XLI.

Édes Antim,

Én kénytelen vagyok, ha bár vesztegelve is, erdőből egy kis pénzt csinálni. Jövedelem sehonnan nincs; semmi irodalmi vállalatba még most nem lehet fogni, a nélkül, hogy jó nevetem és becsületedet kockáztassam. Hivatalt csak nem vállalhatok, hogy az egész világ rám pökjön. A tudós társaság sem fizeti a maga nyomorú évi 500 ftját, csak akkor, ha cassájába valahonnan pénz téved. Tehát vagy tékozlanom kell, a mim van, vagy magamat fejbe lőnöm. Más mód nincs. Ha tudsz más módot, mutass, én köszönettel elfogadom. Orosziba menjek lakni? s gazdálkodjam? Az ég alatt nem lehet lakni és minden instructio nélkül gazdálkodni! S hol vegyem a pénzt ház-építésre, vagy instructio szerzésére? Ha tudsz e részben tanácsot adni, szívesen veszem.

Most csak arra kérek, hogy ha vesztegetve is, vagy 200 pgő ft. ára erdőt adj el, mert nem tudok mit csinálni. Talán még az alsó erdőben is van eladandó fa? Nem tudom emlékezetből, ha csak írásaimat s leveleidet meg nem nézem, két sectio maradt-e még vagy csak egy az alsó erdőben? — Írásaim most nincsenek kezemnél.

Mi az árendát illeti, az iránt tavali leveled (mart. 25.), melyet Pásztóra írtál, következőleg nyilatkozik.

»Birtokod bére tárgyában következőket írhatok. Van 40 kila földed. Ebből használok egy évben 20 kilát; ezt többnyire pénzért munkáltatom. Van két kerted; ebben terem két kocsi széna; az egyikben néha gyümölcs is. Van erdei réted, ez taval adott 6 kocsi szénát. Ezt szinte pénzért kell munkáltatni. Azon kívül fizetek jószágodtól adót, tétetek minden nemű köz munkát s viselek minden terheket. Erdőben többé vágásom nem leszen, annak gondviseléseért még is fizetek. Eddig fizettem, még volt robot, búza és *bordézma* 350 vfrtot, most úgy hiszem elég lesz 250 f., kivált ha ezen háborgó időt vesszük, melyben azt sem tudjuk, mi ér a következő órában.«

Én ezekre azt feleltem: jól van megegyezem benne, s így alapítattott meg a jelen árenda. Tehát világos, hogy ebbe magad sem értetted bele a bor-dézsmát s én is a nélkül értettem? Egyébiránt, ha jövedőre máskép akarsz alkudni, hiszen az szabadságodban van; e részben nem gátolhat senki.

Mit gondolsz? a Lencziféle birtokra nézve talán még jobb volna, ha én azt magamhoz váltanám Zsigáéktól.¹ Az az: kifizetném nekik mit már ők adósságba fizettek s úgy adnám el magam, vagy a legrosszabb esetben árendába adnám. Akkor legalább nekem jövedelmezne valamicskét. Van egy takarékpénztári részvényem, azt vagy zálogba lehetne adni, vagy eladni s abból kitelnék a rajta fekvő teher. Ezt ugyan nem örömet teszem, mert a takarékpénztári részvény igen sokat ér, igen biztos vagyon és évről-évre nevededik becsben, tehát ezt csak azon esetre volna tanácsos tenni, ha az ember tudhatná, hogy oly

¹ Zsiga Pál Bajza húgának Zsófiának férje.

falat vagyont el lehet adni, vagy árendába adni, hogy valamit behozzon, mert máskép bizonytalanért adom oda a bizonyosat. Kérlek adj tanácsot ez iránt. Van-e reményed, hogy az a piczi birtok nekem valamit jövedelmezhet? Vagy hogy eladhatom? S körülbelül mennyit érhet a te véleményed szerint? Szólhatsz bátran, ezzel nem compromittálok magad Zsiga előtt, mert Zsiga leveledet nem olvassa. Különben is neked testvérnék részrehajlatlannak illik lenned két más testvér között s nem akarhatsz Zsigának úgy használni, hogy nekem árts. — Mukinak is írok, nem tud-e vevőt.¹ Légy olly jó szolgáltsd leveletem kezébe, mert ő nem keres postán levelet. — Isten áldjon meg! Családom szívesen köszönt.

Pest, novemb. 4. 1850.

Szerető testvéred
József.

(Válaszolj, kérlek.)

BAJZA JÓZSEF DR.

DÖBRENTÉI GÁBOR EDDIG ISMERETLEN LEVELE AZ AKADÉMIA SZERVEZÉSÉRŐL ÉS MEGALAKULÁSÁRÓL.

»Hogy tehát a magyar nyelv áldozatává ne legyen, sőt sikeresen ellentállhasson a németesítő törekvéseknek s a diák nyelv uralmának, arra legjobb eszköz, hogy a nyelv művelésére s annak becsmérői elleni védelmére egy Magyar Tudós Társaság állíttassék fel...« hangzott el a szó 1825. nov. 3-án délelőtt Sopron megye szaporabeszédű követjének, Nagy Pálnak ajkairól s azonnal felgyulladt a láng az áldozati oltáron, melyre az első, legbővebb olajáldozatot a nagy Széchenyi öntötte... s az Akadémia megalapítása biztosítva volt.

Az 1825—27. évi XI-dik törvénycikk 1827 aug. 18-dikán szentesítést nyert, tehát még csaknem két esztendő kellett ahhoz, hogy az oltáron lobogjon a tűz s a nemzet legjobbainak egy százados hő óhaj-tása, a megalapítás törvénybe iktatása teljesezésbe menjen.

Megvolt már rá az anyagi erő, elég volt téve a törvényes formának, most következett a szervezés munkája, mely újabb csaknem négy esztendőt igényelt, míg 1831 febr. 14-én az első nagy gyűlést megtarthatták.

A magyar áldozatkészség megragadó s példátlan jeleneteinél nem kevésbé érdekesek a szervezés és munkába állítás bizottsági tárgyalásai. Megindultak a tervezgetések s a bizottságot, mely a »Társaság Alap-

¹ Bajza János a költő öccse, Lenczi is öccse Bajzának, aki 1845-ben halt meg.